

Oliy ta'lim pedagog kadrlari kompetentligi mazmuni

Go'zal Erkinovna Xalikulova

O'zbekiston davlat san'at va madaniyat instituti

Annotatsiya: Maskur maqolada kompetentlikning mazmunini izohlashda turli tarkibiy qismlarni ajratib ko'rsatishadi: kompetentlikni ta'minlaydigan omillar (qobiliyatlar, bilimlar, iste'dod); faoliyat natijalari (mehnat mahsuli, faoliyat obyektidagi o'zgarishlar) kabilar. Psixologiya fanida kompetentlikka berilgan ta'riflar ham turlicha bo'lishi yoritib berilgan. Rahbarning innovatsion faoliyatida kasbiy kompetentlik mavzusidagi ma'ruza matnlarida kompetensiya, "kompetentlik" tushunchalariga yanada ko'proq ilmiy asoslar keltirilganligi o'quvchini dunyo qarashini o'zgarishiga olib borishi ustalik bilan yoritib berildi.

Kalit so'zlar: kompetentlik, qobiliyatlar, bilim, iste'dod, muammoli vaziyatlar, muammolarni hal qilish, psixologiya, kasbiy ta'lim, rahbar kasbiy kompetentligi

The content of the competence of teaching staff high school

Gozal Erkinovna Khalikulova

Uzbekistan State Institute of Arts and Culture

Abstract: In the article, explaining the meaning of competence, various components are distinguished: factors that ensure competence (skills, knowledge, talent); results of activity (product of labor, changes in the subject of activity), etc. It is explained that the definitions of competence in psychology are different. In the texts of lectures on the topic of professional competence in the innovative activity of the manager, it is masterfully explained that the concepts of competence and "competence" are presented with more scientific grounds, which leads the student to change his worldview.

Keywords: competence, skills, knowledge, talent, problem situations, problem solving, psychology, vocational education, professional competence of a leader

Ba'zi olimlar kompetentlikning mazmunini izohlashda turli tarkibiy qismlarni ajratib ko'rsatishadi: kompetentlikni ta'minlaydigan omillar (qobiliyatlar, bilimlar, iste'dod); faoliyat natijalari (mehnat mahsuli, faoliyat obyektidagi o'zgarishlar) kabilar. Psixologiya fanida kompetentlikka berilgan ta'riflar ham turlicha. Bular:

- insonga o'z qobiliyatlari va mavqeyi doirasida faoliyat yuritishi uchun imkon beradigan faollikning ijtimoiy va individual shakllariga o'rgatilganlik darajasi;

- muammoli vaziyatlarni muvaffaqiyatli hal qilish darajasi;
- subyekt ijtimoiy tajribasining shakllanganlik darajasi shaxsning lavozim talablarini muayyan darajada bajarish imkonini beradigan kasbiy sifat va qobiliyatlarning yig'indisi, tayanch va maxsus kasbiy ta'lim darajasi, kasbiy muammolarni hal qilishning tajribasini jamlash va ish staji;
- faoliyatni samarali amalga oshirishni ta'minlaydigan bilimlar, uquv va ko'nikmalar yig'indisi.

Kamina malaka oshirish kursini o'tash jarayonida "Rahbarning innovatsion faoliyatida kasbiy kompetentlik" mavzusidagi ma'ruza matnlarida "kompetensiya", "kompetentlik" tushunchalariga yanada ko'proq ilmiy asoslar keltirilganligiga guvoh bo'ldim.

Rahbar kasbiy kompetentligini tashkil etuvchi muhim tarkibiy qismlardan biri psixologik kompetentlikdir. Psixologik kompetentlikning tarkibiy qismlaridan biri kommunikativ kompetentlik hisoblanadi. Rahbarning kommunikativ kompetentligi boshqa kasb egalarining kommunikativ kompetentligi bilan bir qator umumiy jihatlarga ega. Ayni paytda, rahbar kommunikativ kompetentligining o'ziga xos jihatlari ham mavjud.

Pedagoglarga qo'yiladigan talablar oliy ta'lim tizimidagi davlat standartlari tomonidan belgilanadi. Davlat standartlari asosida pedagogika yo'nalishining birinchi kursida o'qiy boshlagan talabalar belgilangan muddatdan keyin belgilangan pedagoglik haqidagi diplomga ega bo'lishadi. O'tgan davr davomida tabiiyki, jamiyat hayotida sezilarli o'zgarishlar yuz beradi. Bu esa pedagoglarga qo'yiladigan talablarning ham o'zgarishiga olib keladi. Shuning uchun Davlat standarti talablarini belgilashda ilgari boruvchi yondashuvga asoslanish kerak.

Davlat standartlarida mutaxassislar, qanday bilim, malaka va ko'nikmalarga ega bo'lishlari zarurligi ko'rsatib o'tiladi. Bunda bitiruvchi mutaxassislar, qanday shaxsiy sifatlarga ega bo'lishi zarurligi deyarli ko'rsatilmaydi. Holbuki, o'qituvchilik shunday kasbki, uni amalga oshirish jarayonida nafaqat bilim, malaka va ko'nikmalar, balki shaxsiy sifatlari ham muhim rol o'ynaydi. Shaxsning o'zgarishlarga tuyg'udosh bo'lishini taqozo qilgan ekan, uning pedagog uchun zarurligi ham namoyon bo'ladi. Har qanday holatda talabalarning holatini tushunib oladigan bo'lish kerak. Mana shu holat ham pedagoglarning shaxsiy psixologik xususiyatlari ularning kasbiy faoliyatida qanchalik muhim rol o'ynashidan dalolat beradi.

Pedagog bo'lish niyatida oliy ta'lim muassasasiga o'qishga kirgan talaba uni bitirguncha o'tgan yillar davomida yuz bergan o'zgarishlarga mos ravishda kerakli sifatlarni shakllantirish uchun o'z ustida ishlashi, mahoratini oshirib borishi zarur bo'ladi. Institutni tugatgandan keyin ham davom etadigan jarayonda unga malaka oshirish kurslari va institutlaridagi ustozlar yordam berishlariga to'g'ri keladi.

Davlat standartlarida kasbga qo'yilayotgan talablar o'z ifodasini topadi. Biroq bu standartlarda kasb shaxsning o'zini o'zi namoyon qilish sohasi ekani aks etmagan. Har bir pedagog uchun pedagoglik kasbi uning jamiyat hayotida ishtirok etish vositasi hamda tirikchilik uchun moddiy mablag'larni topishning asosiy manbasi hisoblanadi. Pedagoglik kasbi mehnati evaziga uning yashashi va rivojlanishini ta'minlaydigan imkoniyatni yaratadi. Bundan tashqari, bozor munosabatlariga o'tish sharoitida pullik xizmatlarning ko'rsatilishida pedagoglarning kasbiy bilimlardan tashqari, boshqa ba'zi bir sifatlarga, masalan, tadbirkorlik va raqobatbardoshlik sifatiga ham ega bo'lishini taqozo etadi.

Hozirgi davrning o'ziga xos xususiyatlaridan biri ilmiy texnika taraqqiyoti, ijtimoiy hayot barcha sohalarining axborotlashuvidir. Bu vaziyatda pedagog misli ko'rilmagan ijodiy yondashuvni talab qiladi.

Bozor munosabatlarining shakllanishi pedagoglar faoliyatiga ham raqobatni olib kirdi, desak mubolag'a bo'lmaydi. Bunday sharoitda muvaffaqiyatli faoliyat yuritishi uchun pedagog raqobatbardoshlik xususiyatiga ham ega bo'lishi lozim. Raqobatbardoshlik esa muayyan psixik sifatlarni talab qiladi. Shunday sifatlarning jumlasiga innovatsion fikr yuritish, pedagogikaning amaliyotdagi yangiliklardan muntazam xabardor bo'lish va o'z amaliyotiga keraklilarini tatbiq qila olish, asosiysi, talabalarning ishonchini qozonish kabilarni kiritish mumkin. Bunday sifatlarga ega bo'lish uchun pedagog nafaqat o'z bilimlariga, balki ijtimoiy hayotning boshqa sohalariga ham oid bo'lgan bilimlarni muntazam o'zlashtirib borishi talab etiladi. Boshqacha qilib aytganda, bozor munosabatlariga o'tish sharoitida pedagogning o'z kasbiy mahoratini oshirishdan manfaatdorligi keskin ortadi. Endi, pedagog faqatgina mutaxassis sifatida emas, balki jamiyatning to'laqonli a'zosi sifatida o'zini namoyon qilishi kerak bo'ladi.

Shunday qilib, pedagog-rahbar hayotida kasbiy va boshqaruv mahoratni egallash uzoq davom etadigan jarayon bo'lib, bir necha bosqichlarni qamrab oladi. Bu bosqichlar quyidagilar: pedagog rahbarning kasbga, muhitga moslashuvi, mutaxassis yoki rahbar sifatida o'zini namoyon qilishi, barqaror muvaffaqiyatlarga erishuvi. Oliy ta'lim muassasasida bilim olish bosqichlarida hammasini bosib o'tish mumkin emas. Bu bosqichlardan hatto dastlabkisi - o'qituvchining kasbga moslashuvi ham oliygohda to'la yakunlanmaydi. Bu bosqichning yakunlanishi oliy ma'lumotga ega bo'lgan pedagog mustaqil faoliyat boshlagan dastlabki bir necha yillar davomida yuz beradi. Kasbiy mahoratning keyingi bosqichlariga o'tishga mustaqil ish jarayoni, malaka oshirish institutlari va kurslarida o'qish, ko'proq o'z ustida ishlash jarayonida erishiladi. Uning faoliyatidagi yutuqlar o'zi ishlab turgan oliy ta'lim muassasasida rahbar bo'lib ishlashiga asos bo'lishi ham mumkin. Umuman aytganda, o'z ishining ustasi bo'lish, o'z sohasining sirlarini har tomonlama chuqur bilishini pedagog-rahbarning kompetentligi deyish mumkin va uni takomillashtirishda ilmiy-

metodologik asoslarga e'tibor berish, uning tarkibiy qismlarini o'rganish samaradorlikni yanada oshishiga xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Г.Е. Халикулова. Сценическая речь. Ташкент-2007
2. Г.Е. Халикулова. Народный поэт Узбекистана Мухаммад Юсуф-певец родного края и любви. Международная конференция, стр. 154-159
3. Г.Е. Халикулова. Актуальные проблемы подготовки высококвалифицированных научных и научно-педагогических кадров в институте. Театр// – Ташкент: 2014, стр. 9-10.
4. Г.Е. Халикулова. Проблемы создания персонажей в театральных постановках. Роль искусства и культуры в формировании духовности человека / Республика...
5. Г.Е. Халикулова. Проблемы гармонии речи и движения в создании пьесы. Творчество Мукарамы Тургунбаевой и развитие ее узбекской сценической хореографии...
6. Г.Е. Халикулова. Формирование сценической речи в профессиональных спектаклях и роль системы Станиславского в развитии театрального искусства. Университет культуры и искусств в мировом образовательном пространстве: Российский...
7. Г.Е. Халикулова. Новые стилистические исследования, совершенствующие дыхание в овладении навыками сценической речи актера. Сохранение национальности в области хореографии в условиях глобализации...
8. Г.Е. Халикулова. Современный руководитель озабочен повышением профессиональной речи женщины. "Женщина - расцвет духовности" ЖизПи., 4-я Республиканская научно-практическая конференция...
9. Г.Е. Халикулова. Роль искусства в развитии страны, процветании народа и воспитании зрелого поколения. «Подготовка образованного и интеллигентного зрелого поколения» прошла в Ташкенте
10. Г.Е. Халикулова, Шодиев Х.Х. Повышение качества подготовки кадров и развитие отрасли в Государственном художественном институте Узбекистана. Проблемы создания образа героя времени в искусстве и культуре Узбекистана...
11. Г.Е. Халикулова. Духовная зрелость является обязательным требованием. ЖизПИ, сборник, стр. 363
12. Г.Е. Халикулова. Мастер деликатных слов. Статья к монографии «Мухсин Гамидов (Мастер художественного слова)» УзГСИ, стр. 8
13. Г.Е. Халикулова. Искусство на пути к развитию. Калдиргоч, Ташкент
14. Г.Е. Халикулова. Вопросы повышения активности молодежи в музыкальном исполнительстве и ее развития. Ташкентский ТДМИ, (Топлам)

15. Г.Е. Халикулова. Личные комментарии о современном театре. Калдиргоч, г. Ташкент, стр. 2
16. Г.Е. Халикулова. Сцена - историческая сцена. Театр, Ташкент, стр. 20-21
17. Г.Е. Халикулова. Поэзия Навои в речи актеров. Театральная, 10-11
18. Г.Е. Халикулова. Маннон Уйгур – выдающийся режиссер узбекского театра и мастер сценической речи. Институт литературы и искусства, Алматы, 59-60
19. Г.Е. Халикулова. Сценическая речь и язык. Мулагот, Ташкент, 35
20. Г.Е. Халикулова. Сцена актера пуста. Театр, Ташкент, стр. 22-23
21. Г.Е. Халикулова. Преподавание воспитательного процесса по укреплению не сильных педагогов студентов - будущих педагогов. наука и образование 3 (4), 484-491
22. Г.Е. Халикулова. Спецновелла Ойбекнинга "Навои". наука и образование 3 (4), 300-307
23. Г.Е. Халикулова. Особенность поздравительной речи. наука и образование 3 (4), 769-776
24. Г.Е. Халикулова. Язык и стиль оммабопа. наука и образование 3 (4), 759-765
25. Г.Е. Халикулова. Речь Мирзо Улугбека в спектакле. наука и образование 3 (4), 353-358
26. Г.Е. Халикулова. Улучшить разговорные навыки женщин-ученых и руководителей. наука и образование 3 (4), 343-353
27. Г.Е. Халикулова. Алишер Навои драмаси олтин мерос. наука и образование 3 (4), 334-343
28. Г.Е. Халикулова. Ёш навкирон Навои сиймоси актерлар назарида. наука и образование 3 (4), 328-334
29. Г.Е. Халикулова. Интерпретация образа Мирзо Улугбеком - сцена школьной речи. наука и образование 3 (4), 317-328
30. Г.Е. Халикулова. Описание Алишером Навои тона и речи образа. наука и образование 3 (4), 307-312